

Latvijas Republikas tiesībsarga Juris Jansons

Projekta “Vēlēšanu pratība” noslēguma konference

2018. gada 13. septembris, LU Juridiskā fakultāte

Valstiski viedi ir ne tikai rūpēties, lai ikviens bērns Latvijā justos pasargāts, aprūpēts un mīlēts. Latvijai jādod katram bērnam iespēja augt, realizējot visus savus talantus, un iegūt tādas zināšanas, kas viņam palīdzēs realizēties pieaugušā dzīvē un palīdzēs veidot Latviju kā plaukstošu demokrātisku valsti.

Lai Latvija kļūtu par plaukstošu valsti, un mēs spētu stiprināt valsts demokrātisko iekārtu, būtu nepieciešams pievērst uzmanību tam, kā mūsu jaunieši apgūst pilsonisko izglītību un līdzdalības tiesības.

Satversmes 101. pantā ir nostiprināta manuprāt ļoti svarīga tiesība - tiesība līdzdarboties valsts un pašvaldību darbībā. Valsti un pašvaldības veidojam mēs katrs, tādēļ ir svarīgi saprast ne tikai to, cik nozīmīga loma ir mūsu vēlmei līdzdarboties valsts veidošanā, jo demokrātijā ikviena balss un viedoklis nes absolūto labumu, bet iemācīties to darīt atbildīgi, apzināti un aktīvi, apzinoties, ka katrs lēmums, nodotā balss vēlēšanās rada sekas īsākā vai ilgākā laika periodā.

Par projektu un ko tiesībsargs vēlējās panākt?

Tiesībsargs ne tikai rūpējas, lai valstī tiktu ievērotas cilvēktiesības un labas pārvaldības princips, tiesībsargam ir deleģēts arī sabiedrības izglītošanas uzdevums. Kā tiesībsargam man svarīgi, lai cilvēktiesības, t.sk. līdzdalības valsts un pašvaldību darbā tiesības, būtu nevis deklaratīva norma uz papīra, bet gan izprasta un apzināta tēma, jo īpaši Latvijas jauniešiem.

Vēlēšanu pratības jautājumam esmu pievērsis uzmanību šogad ne tikai tādēļ, ka 2018. gads ir Saeimas vēlēšanu gads. Šis jautājums tika iekļauts prioritāšu klāstā arī tā iemesla dēļ, ka situācija sabiedrībā nav normāla.

Ja sabiedrības uzticība valsts varai krīt, un kritika un neapmierinātība pārsver atzinību un prieku par dzīves līmeni, iespējams, **ieneslus vajadzētu meklēt pašu izvēlēs**, un uzdot jautājumu – vai atbildīgo lēmumu un attīstības stratēģijas izvēlei izvēlamies atbilstošākos pretendētus UN kad un kā iemācāmies šīs izvēles izdarīt?

Secīgi mēs nonākam līdz atbildei – skola un ģimene! Starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums parāda, ka Latvijā ģimenēs politiskos jautājumus ar bērniem pārrunā maz, tādēļ mana uzmanība tika pievērst skolām, izprotot, ka skolas ir vieta, kur ieliekam pilsoniskās kompetences pamatus Latvijas nākotnei.

Uzsākot pilsoniskās līdzdalības (vēlēšanu pratības) jautājuma izpēti, tika izvirzīta hipotēze, ka mācību satura, atvēlēto stundu skaita ziņā, iespējams, ir konstatējami trūkumi, un ka šī brīža izglītības modelī valsts nerasniedz mērķi – sekmēt izglītojamā atbildīgu attieksmi pret sevi un valsti, kā arī stiprināt vēmi līdzdarboties valsts un pašvaldību darbā.

Projekta realizācija un sākotnējā posmā identificētie trūkumi

Projekts tika realizēts vairākos posmos: pavasarī tika apbraukātas Latvijas reģionu skolas, kur notika tikšanās ar skolotājiem un skolēniem, savukārt augustā tika organizēti 6 apmācību semināri priekšmetu “Sociālās zinības”, “Politika un tiesības” skolotājiem.

Sākotnējā posmā apzinātās problēmas:

* Sociālās zinības ir obligātais priekšmets, kuru apgūst līdz 9.klasei visi skolēni, savukārt priekšmetu “Politika un tiesības” klašu grupā no 9.-12.klasei apgūst tikai 1/5 daļa no Latvijas skolēniem, turklāt šajā priekšmetā vistiešāk un padziļināti mācās izprast politiskās līdzdalības ietekmi un nozīmi demokrātijā, Latvijas vēlēšanu sistēmu, daudzpartiju sistēmas nozīmi demokrātijā. Šiem mācību priekšmetiem ir izstrādāts mācību programmas paraugs, kam ir rekomendējošs raksturs, savukārt saistošs skolotājiem ir MK noteikumos Nr.468 un Nr.281 noteiktais sasniedzamais mērķis;

* valsts negatavo īpaši politikas un tiesību un sociālo zinību skolotājus.

Projekta realizācijas noslēgumā pievērsām uzmanību pedagogu apmācībai un jāatzīmē, ka pedagogu interese par semināriem bija liela - kopumā dalībai tajos pieteicās 174 pedagogi. Tas ir apstiprinājis mūsu pārlicību, ka vēlēšanu pratības apguves jautājumi ir tēma, kur pedagogi vēlas papildus izglītoties, tā ir interesanta tēma, bet pedagogiem ir nepieciešama palīdzība, lai mācītu šos jautājumus skolās. Jautājumi minētajā tēmā, kuri vistiešāk drīz vien tiks atskaņoti klasēs: iet vai neiet uz vēlēšanām un ko mainīs vēlēšanu procesa ignorēšana? Kā izvēlēties politisko spēku, par ko balsot? Kā noorientēties kandidātu sarakstos un partiju programmās un izdarīt izvēli? Vai joprojām ir aktuāls jautājums kreisajos, centriski orientētajos un labējos politiskajos spēkos? Kā sekot politiskajām diskusijām un kā nošķirt nepamatotu solījumus no solījuma, kas pamatot ar reālu piedāvājumu?

Man ir liels prieks, ka, realizējot projektu, sabiedroto pusē esam ieguvuši izcilus sadarbības partnerus - Latvijas augstskolas Rīgā, Rēzeknē, Valmierā, Liepājā, esam saņēmuši palīdzību no daudzām reģionu skolām un skolotājiem, kā arī esam pateicīgi, ka lekcijas valstsmācībā skolotājiem piekrita novadīt Satversmes tiesas un EST tiesneši - Sanita Osipova un Egils Levits.

Projekta gaitā izdarītie secinājumi

Kad skolēniem būtu jāsāk stāstīt par vēlēšanu pratību? **Pilsonisko līdzdalība būtu jāapgūst pakāpeniski vispārējās izglītības sistēmas ietvaros**, un to veido prasme iegūt, analizēt, saprast un pielietot informāciju par politiskajām partijām, par politisko līdzdalības nozīmi sabiedrības un valsts veidošanā, politiskajiem uzskatiem, idejām un režīmiem.

Ko ietver jaunā pilsoņa vēlēšanu pratība? Tā ir **balsot pratība**, respektīvi, zināšanas par balsošanas kārtību un prasme aizpildīt balsošanas zīmi. Tiem, kas piedalās vēlēšanās pirmo reizi, dalība procesā var radīt nedrošību un neziņu.

Plašākā nozīmē vēlēšanu pratība ir **izpratne par partijām, demokrātisku sabiedrību un valsti, vēlēšanu mērķiem un uzdevumiem**. Apgūstot vēlēšanu pratību, ir jāpanāk, lai skolēni izprastu brīvās gribas veidošanās nozīmi un tās brīvu izpausmi vēlēšanās.

Jauniešu interese par pilsonisko līdzdalību ir, bet pilsoniskās izglītības pilnveidē būtu jāpastrādā ar pedagogiem, palīdzot viņiem šīs tēmas mācīšanā skolās, noteikti būtu jāpatur prātā iespēja izstrādāt iespējas metodiskos materiālus darbam skolās.

Pilsoniskās uzvedības standarts – iemācīties novērtēt sasniegumus un trūkumus valstī un lūkoties, kā to uzlabot.